

AKSARAY'IN SON ŞAPKA USTASI MUSTAFA MOLLAOĞLU İLE BİR ÇALIŞMA ÖRNEĞİ: KASKET YAPIMI

Gül Coşkun

Öğr. Gör. Aksaray Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, El Sanatları Bölümü, Geleneksel Tesktilerin Konservasyonu ve Restorasyonu Programı, gulc1507@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4542-294X

Coşkun, Gül. "Aksaray'ın Son Şapka Ustası Mustafa Mollaoğlu İle Bir Çalışma Örneği: Kasket Yapımı". Kalemşi, 16 (2020 Bahar): s. 87-101. doi: 10.7816/kalemisi-08-16-05

ÖZ

Şapkalar, tarih boyunca, kıyafetleri tamamlayan önemli bir aksesuar olarak kullanılmıştır. Ayrıca şapkalar; cinsiyeti, statüyü, inancı, kullanıldığı dönemi ve gelenekleri yansıtan baş süslemelerindedir. Diğer bütün kıyafetler gibi şapkalar da ilk olarak korunma amaçlı kullanılmaya başlamıştır. Zamanla, korunma amacına ek olarak, farklı kullanım alanları doğmuş ve bunun neticesinde çeşitlenerek hayatına devam etmiştir. Şapka, hem kadın hem de erkekler için her dönem kullandıkları önemli bir aksesuar olmuştur. Erkek şapkaları da kadın şapkaları gibi dönemsel farklılıklar ve değişimler yaşamıştır. Dönem gerekleri ve modanın etkisi ile değişimler yaşanmış ve şapkalar şekil değiştirmiştir. Farklı teknik ve kalıplar kullanılarak ustaların ellerinde hayat bulmuşlardır. Bu şapkalara hayat veren Mustafa Mollaoğlu, son şapka ustalarından biridir. Aksaray'da yaşayan ve yıllardır geçimini şapka yapımı ile sağlayan Mustafa Mollaoğlu; erkek şapkalarından biri olan "kasket" yapmaktadır. Kasketler de diğer baş süslemeleri gibi; ait olduğu dönemin özelliklerini yansıttıkları için önemli erkek şapkalarındandır. Kasket olarak, önceleri beş köşeli model kullanılırken zaman içerisinde sekiz köşeli, düğmeli ve spor modelleri de dâhil olmuştur. Şapkalar incelendiğinde, erkek şapkaları ile ilgili yeterli çalışmanın olmadığı görülmektedir. Araştırmanın amacı; Aksaray'ın son şapka ustası olan Mustafa Mollaoğlu'nu tanıtmak ve "kasket" in yapım aşamalarını belgelemektir. Bu çalışma Mustafa Mollaoğlu'nun atölyesi ile sınırlandırılmıştır. Yöntem olarak, karşılıklı görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın kapsamını; Mustafa Mollaoğlu'nun hayatı, çalışmaları, kasket ve kasket yapımı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Mollaoğlu, kasket, şapka, Aksaray, usta

Makale Bilgisi:

Geliş: 15 Ocak 2020

Düzeltilme: 04 Mart 2020

Kabul: 9 Mart 2020

Giriş

“Giyim insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların giyim gereksinimi, ilk çağlarda doğanın etkilerinden korunma olarak ortaya çıkmıştır. İnsanlar soğuktan korunmak için av hayvanlarının postlarını, sıcaktan korunmak için ise çeşitli bitkilerle bedenlerini korumaya çalışmışlardır. Sonrasında kıyafet insanların hayatlarında bir sosyal gereksinim ve süslenme aracı haline dönüşmüştür” (Bayraktar, 1995:1).

“Başa giyilen başlık anlamında Latince adı “cappa” olan bir kelimedir. Bay, bayan ve çocukların gerek aksesuar, gerekse sıcak veya soğuktan korunmak için giydiği kumaş, hasır, fötr veya çeşitli yün, pamuk türü ipliklerden yapılmış değişik desen ve şekillerde olan kıyafeti tamamlayan bir aksesuardır. İlk şapkaya eski Mısır ve Yunan uygarlıkları zamanında bulunan mezarlarda rastlanılmıştır. 20 yy.’dan itibaren şapkalar şekil değiştirerek 1950’lerde dünya modasında hızla yerini almıştır” (Aygenç, 2007:10).

Şapkalar, tarih boyunca, kıyafetleri tamamlayan bir aksesuar olarak kullanılmasının yanında; cinsiyeti, statüyü, inancı, kullanıldığı dönemi ve gelenekleri yansıtan baş süslemelerindedir. Diğer bütün kıyafetler gibi şapkalar da korunma amaçlı olarak kullanılmaya başlamıştır. Zamanla, korunma amacına ek olarak, farklı kullanım alanları doğmuş ve bunun neticesinde çeşitlenerek hayatına devam etmiştir.

25 Kasım 1925 yılında çıkarılan Şapka İnkılâbı ile kullanılmaya başlayan şapkalar, zamanla moda ve işlevsellik gereksinimleri ile gelişmiş ve değişmiştir. Her yöre kendine uygun şapkalar geliştirmiştir. Şapkalar, kıyafetleri tamamlayan aksesuarlardan olmasının yanında; tarihi, cinsiyeti, statüyü, inancı, gelenekleri yansıtan baş süslemeleridir. Geçmiş, şimdi ve gelecekte de hep var olacak olan başlıklardan şapka, hem kadın hem de erkekler için önemli bir aksesuardır. Şapka üretimini devam ettirmeye çalışan şapka ustaları, bu iş kolu rağbet görmediği için mesleklerinin son temsilcileri olarak hayatlarına devam etmektedirler. Aksaray’ın son şapka ustası olan Mustafa Mollaoğlu da bu ustalardan biridir. Yaptığı kasketler ile geçimini sağlayan Mustafa Mollaoğlu ile yapılan görüşme sonucunda hayatı, mesleği ve kasket yapımı hakkında bilgiler alınmış, yapılan işlemler fotoğraflarla belgelenmiştir.

1.AKSARAY’IN SON ŞAPKA USTASI MUSTAFA MOLLAOĞLU

Mustafa Mollaoğlu 1943 yılında Bulgaristan’da doğmuştur (Görsel 1). 1950 yılında, ailesi ile birlikte Niğde Bor’a göç etmişlerdir. 7 yıl yaşadığı Bor’da şapka ustası olan Mehmet Erkul’un yanında çıraklık yapmıştır. 1957 yılında ustası ile birlikte İstanbul’a gitmiştir. Babası terzi olan Mustafa usta babasının evde yaptığı işlere yardımcı olduğu için dikişi çok küçük yaşlarda öğrenmiştir.

14 yaşında başladığı şapkacılık mesleğini, İstanbul'daki farklı şapka dükkânlarında çıraklık ve kalfalık yaparak geliştirmiştir. Çalıştığı dükkânlarda, kep, okul kasketi, sivil kasket yapımını öğrenmiştir.

Görsel 1: Mustafa Mollaoğlu

1964 yılında askere giden Mustafa Mollaoğlu, 1966 yılında askerliğini bitirerek, Aksaray'a gelmiş ve ilk şapka dükkânını açmıştır. 52 yıldır mesleğin içinde olan Mollaoğlu, evli ve iki erkek çocuğa sahiptir.

İşini çok seven Mollaoğlu, emekli olmasına rağmen, sağlığı el verdiği mesleğini yapmaya devam etmek istiyor. "14 yaşımdan beri kendi ayaklarımın üstünde duruyorum ve geçimimi bu meslekten sağlıyorum. İki oğlumu da okuttum. Ekmek yediğim yer burası, tek başıma işimle büyüdüm. Helal geçindik" sözleri ile mesleğine duyduğu saygıyı ifade ediyor (Mustafa, Mollaoğlu, 2019, Aksaray). Yaptığı tüm şapkalarını büyük bir özen ve dikkatle yaptığını, kaliteye çok önem verdiğini belirtiyor. Yaptığı tüm şapkalarının kesim, dikim ve son işlemlerinin tüm yapım aşamalarını kendi yapıyor.

Mesleği hakkındaki düşüncelerini;

"Şapka giysiyi tamamlar, yazın sıcaktan, kışın soğuktan korur. Dünya var olduğu sürece şapka hep olacak. Şapkalar zaman içinde değişikliğe uğradı ama her zaman var oldu. 1960'larda sekiz köşe şapka dikilirken, 70'lerden sonra spor modeller dikilmeye başladı. Sekiz köşeli şapkalar beş köşeli dikilmeye başladı. Daha önce sekiz köşe kasketler ile spor kasket başa baş gidiyordu. 85-90 senelerine gelindiğinde düğmeli modeller başladı" şeklinde ifade ediyor (Mustafa, Mollaoğlu, 2019, Aksaray) (Görsel 2).

Şapkalarını 10 m² olan atölyesinde dikip, alt katta bulunan dükkânında satıyor. Atölyesinde biri kasket makinesi, diğeri dikiş makinesi olmak üzere 2 adet makinesi bulunuyor. Erkek kasketleri diken Mustafa Mollaoğlu, az da olsa bayan kasketleri de dikeyor.

Mustafa Mollaoğlu, mesleğin Aksaray'daki son temsilcisi olması sebebi ile 2015 yılında Aksaray belediyesi tarafından Ahiler Haftası kapsamında yılın ahisi seçilmiştir.

2.KASKET

Başlık, TDK'a göre (2005) "genellikle erkeklerin giydiği, önü siperli başlık" olarak tanımlanmaktadır.

2.1. Kasketi Oluşturan Parçalar

Kasket, çatı (kalot, tepe) ve siper (kenar) denilen iki parçadan oluşur (Görsel 3).

2.1.1. Çatı

Çatı kasketin ana parçasıdır. Kasketin başa oturan tepe kısmıdır. Çatı iki parçadan oluşur. Bu parçalardan biri kumaş ile kaplanmış olan dış kısımdır (Görsel 4). Diğer parça ise astarla kaplanmış iç kısımdır (Görsel 5). Kasketlerde kullanılan kumaşlar, yazlık ve kışlık olarak değişir. Yazın erkek elbiselik kumaşlardan, kışın ise paltoluk kumaşlardan dikilir. Astar olarak ise saten kullanılır.

Görsel 4: Kasketin kumaş ile kaplanmış olan dış kısmı

Görsel 5: Kasketin iç kısmı

2.1.2. Siper

Siper, çatının etrafında yüzü çevreleyen kısımdır (Becker vd., 1968: 125). Siper için, üzeri kumaş ile kaplanmış bir plastik bir zemin kullanılır (Görsel 6).

Görsel 6: Kasketin siper kısmı

2.2. Kasket Modelleri

2.2.1. Sekiz köşeli

Sekiz köşe kasketler, ilk yapılan kasketlerdir. Sekiz adet köşesi olduğu için bu ismi alır (Görsel 7). Selçuklu yıldızına benzediği için her bir köşeye bazı anlamlar yüklenmiştir. Örneğin; Elazığ'da sekiz köşenin anlamı şu şekildedir: 1- Yiğitlik, 2- Mertlik, 3- Çalışkanlık, 4- Cömertlik, 5- Dürüstlük, 6- Misafirperverlik, 7- Alçak gönüllülük, 8- Doğruluk (Kutlu Gago, Onur, 2015:2).

Görsel 7: Sekiz köşeli kasket modeli

2.2.2. Beş köşeli

Sekiz köşe kasketler, zamanla yörelere göre şekil değiştirmiş ve beş köşeli olarak da üretilmeye başlanmıştır. Beş adet köşesi olduğu için bu ismi almıştır (Görsel 8). Sekiz köşeli modelin spor hali olarak geliştirilmiştir. Birçok ilde kullanılmıştır. Örneğin; Ankara'da önceleri "kız kaçırın" modeli olarak isimlendirilmiş, daha sonra "Samanpazarı" ve "Ankara" modeli diye anılmaya başlanmıştır (Cenikli, 2016).

Görsel 8: Beş köşeli kasket modeli

2.2.3.Düğmeli

Sekiz ve beş köşeli kasketlerin yanında, 1985-90 yıllarında ortaya çıkan tepesinde düğme olan bir kasket modelidir (Görsel 9,10).

Görsel 9, 10: Düğmeli kasket modeli

2.2.4.Spor Model

1970'lerden sonra çıkan beş köşeli kasket modelinin aldığı son halidir. Günümüzde birçok modacı ve marka tarafından tercih edilen bir kasket modelidir (Görsel 11).

Görsel 11: Spor kasket modeli

2.2.Kalıp, İç Astar ve Çatı Hazırlama

Mustafa Mollaoğlu, kasket yapımını;

“Kasket, kalıp ile yapılan bir şapkadır. Her kasketin ayrı kalıpları vardır (Görsel 12, 13, 14, 15). Bu kalıplar, hem tepe dış kalıbı ve tepe iç astar kalıbı, hem de kenar dış kalıbı ve kenar iç kalıbıdır. Kasketlere ait olan numaralar genelde tek kalıp üzerinden verilir. Ama ben kasketlerimi, 3-5 numara olan kasketleri küçük kalıptan, 6-8 numara olan kasketleri de büyük kalıplardan hazırlıyorum (Görsel 16). Kasketlerin, 3'ten 8'e kadar numaraları vardır, ama ben özel olarak 12 numaraya (62 cm.) kadar da üretim yapıyorum” şeklinde ifade ediyor (Mustafa, Mollaoğlu, 2019, Aksaray).

Görsel 12: Sekiz köşeli model kasket ve kalıbı

Görsel 13: Beş köşeli model kasket ve kalıbı

Görsel 14: Düğme model kasket ve kalıbı

Görsel 15: Spor model kasket ve kalıbı

Görsel 16: Sekiz köşe kasketin küçük ve büyük numaralı kalıbı

Yapılacak şapkaya göre hazırlanan kalıplar kullanılarak öncelikle iç astar dikilip, hazırlanır (Görsel 17). İç astarlar küçük (3-5) ve büyük (6-8) numaralara uygun olarak iki ölçüde hazırlanır. İç astarın; iç kısmında saten kumaş, dış kısmında ise tela kullanılır (Görsel 18, 19). Bu iki ölçüde hazırlanan iç astarlar, grogren denilen, şapka ya da yaka gibi bölümlerin dik durmasını sağlayan şerit halindeki kumaş parçası ile işaretlenen numaraya göre, dikim aşamasında yedirme yapılarak kasket modelin numarasına uygun hale getirilir.

Görsel 17: İç astarlar

Görsel 18: İç astarın dış kısmı

Görsel 19: İç astarın iç kısmı

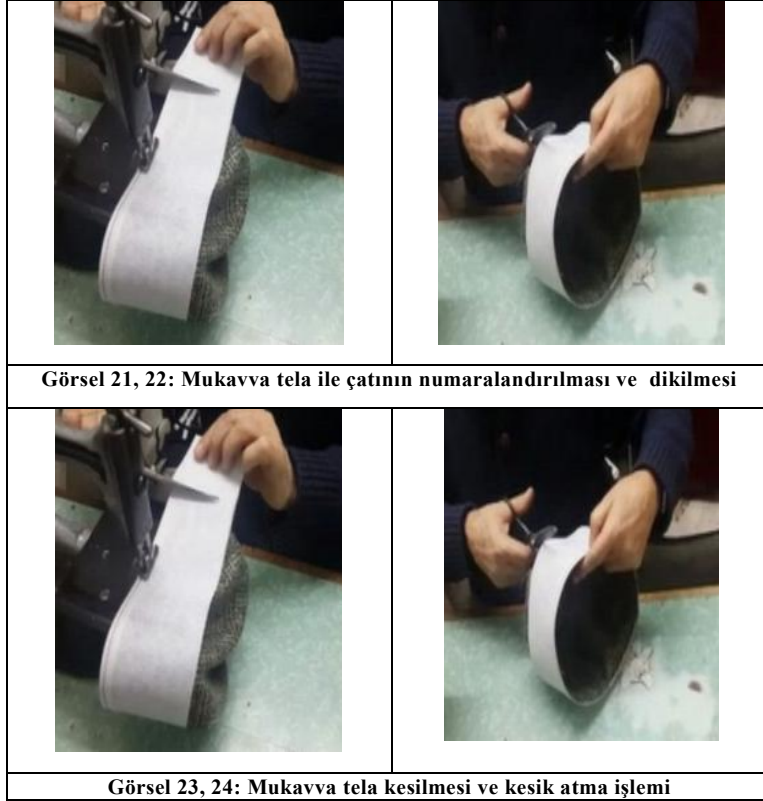
Daha önceden hazırlanan diğer bir parça da çatı kısmıdır. Kalıplar şapka şekilleri ve numaralara göre kumaşların üzerine konup, işaretlenir. Kasketin dışını ve ana gövdesini oluşturacak olan çatı kesilir. Kalıplara uygun olarak kesilen çatı, dikim işleminden sonra kasket şeklini alır.

Kasket yapımında ilk işlem, mukavva tela ile numaralandırma işlemidir. Mustafa Mollaoğlu, dikiş masasının üzerine numaralara göre çentikler atmak sureti ile ölçüm yapmaktadır (Görsel 20).

Görsel 20: Dikiş makinesine atılan çentikler ile yapılan mukavva tela numaralandırma işlemi

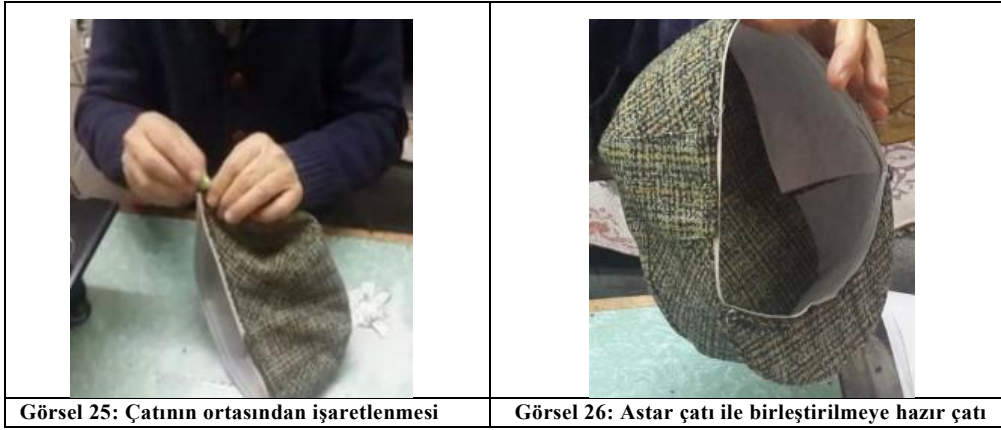
Hazırlanan çatıya numarası işaretlenen mukavva tela yedirilerek dikilir ve çatı numaralandırılmış olur (Görsel 21). Numaralandırılan çatıya, kenar telası dikilir (Görsel 22). Telanın fazlası kesilir (Görsel 23). Dikilen telalar, sert olduğu ve kenarlara daha rahat yapışması için birkaç yerinden kesilir (Görsel 24).

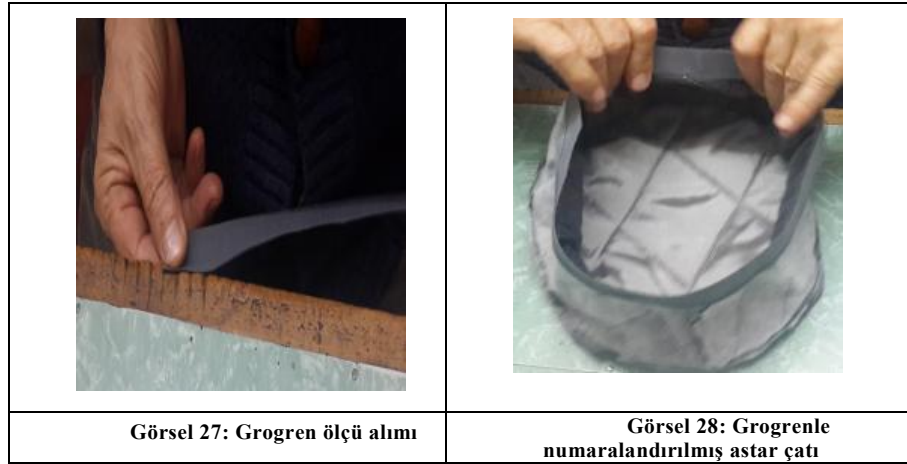
Görsel 21, 22: Mukavva tela ile çatının numaralandırılması ve dikilmesi

Görsel 23, 24: Mukavva tela kesilmesi ve kesik atma işlemi

Daha sonra; numaralandırılan, telası dikilen çatı ters çevrilir. İkiye katlanıp, ortası bulunur ve sabunla işaretlenir (Görsel 25). Çatı ile birleştirilecek olan siper de ortasından işaretlenir. Daha sonra çatı ve siperde işaretlenen yerler denk getirilerek dikilir. Bu sayede, eğrilik olmaz ve siper tam ortada konumlandırılabilir. Bu işlemle birlikte çatı astarla birleştirme işlemine hazır hale gelir (Görsel 26).

Tamamlanan çatının astar ile dikilmesinden önce, numara ölçüsüne göre, artı 2 cm. pay verilerek grogren kesilir (Görsel 27). İki ucundan birleştirilip dikilir. Hazır dikilmiş grogrenler de kullanılmakta iken Mustafa Mollaoğlu kendi hazırlamaktadır. Grogren iç astar ile birleştirilir (Görsel 28). Bu şekilde astar da numaralandırılmış olur. Astar ve çatı birleşmeye hazır hale gelir.

Daha sonra birleştirme aşamasına geçilir. Astarın arka yüzü ile çatının arka yüzü birbirine denk gelecek şekilde sipere kadar olan kısımlar dikilir (Görsel 29). Dikilen kasket ters çevrilerek astar içe alınır. Daha sonra astar tekrar çıkarılır, içerdeki tela el yardımı ile düzeltilir. Düzeltilme bittikten sonra tekrar astar içe yerleştirilir. Dikilen numara telası içerde kalmış olur. Daha sonra açıkta kalan siper kısmı da dikilip, kasket dikim işlemi tamamlanmış olur (Görsel 30).

Görsel 29: Astar ile çatının dikilmesi

Görsel 30: Dikim işlemi biten kasket örneği

2.2.Tahta Kalıp ile Şekillendirme ve Ütü İşlemi

Dikim işlemi biten kasketin, içine konulan tahta kalıplar sayesinde kasketin son şeklinin verilmesi sağlanır (Görsel 31). Tahta kalıp üzerinde gerdirmeye yapılarak kasketin şeklinin oturması sağlanır (Görsel 32).

Görsel 31: Kasket içine yerleştirilmiş tahta

Görsel 32: Tahta kalıpla kasketin şekillendirilmesi

Daha sonra kasket yapımının son aşaması olan ütü işlemine geçilir. Ütü işlemi, küçük bir tüp üzerine konmuş bir kova içerisinde yapılır (Görsel 33). Kovanın içine bir miktar su konulur. Daha sonra tahta kalıba takılmış olan kasket, tahta kalıp ile birlikte suyun içerisine yerleştirilir, üzeri bir bez ile örtülür. Bu sayede kova içinde oluşacak buhar ile ütüleme işlemi yapılmış olur.

Görsel 33: Kasketin ütülenmesinde kullanılan düzenek

Sonuç

7 yaşında Bulgaristan'dan göç eden Mustafa Mollaoğlu, şapka dikerek, şapları ile büyümüştür. Mesleğinin son temsilcilerinden biri, Aksaray'ın son şapka ustasıdır. 1925 yılında çıkarılan Şapka İnkılabı sonrasında kullanılmaya başlayan şapkalar o dönemde altın zamanını yaşamıştır. Çok kıymetli birer aksesuarken, zamanla ilgi azalmıştır. Bu iş koluna olan rağbetin azalması sebebi ile de şapkacılık mesleği yok olma ile karşı karşıyadır.

Bu çalışma yapılırken görülmüştür ki erkek şapkaları ile ilgili kaynak oldukça azdır. Çalışmaların genellikle "Şapka İnkılâbı" ve sonrası yaşanan olayları incelemekle sınırlı kaldığı, şapka yapımı, çeşitleri ve yöresel durumlarını anlatan çalışmaların yetersiz olduğu gözlenmiştir.

Yapılan çalışmada Mustafa Mollaoğlu ile yapılan sözlü görüşmeler neticesinde hayatı, erkek şapkaları olan kasketler, kasket çeşitleri, kasket yapımı hakkında bilgiler alınmıştır. Görsel kaynak olarak atölyede tarafımda çekilen fotoğraflar kullanılmıştır. Erkek şapkalarının giysiyi tamamlayan, şık, yazın sıcaktan, kışın soğuktan koruyan bir aksesuar olarak yeterli ilgiyi görmesi, şapkaların gelecek kuşaklara tarihi ile birlikte aktarılması adına şapka ve şapka ustaları tanıtılmalı ve desteklenmelidir.

Kaynakça

Aygenç, H. Ders Notları. İstanbul, 2007.

Becker, N.M. Sapmaz, N., Polat, A. Moda Teknolojisi, Kız Teknik Öğretim Okulları Öğretmen Kılavuzları, Ankara, 1968.

Bayraktar, F. Giyim. Ankara: Sim Matbaacılık, 1995.

Cenikli, S. Tezgâh Başında Bir Ömür. (17.12.2016).

Kutlu Gago, O. Sekiz Köşeli Gakkoş Şapkası Takar Mısınız? İstanbul: *Anadolujet Dergisi*, Kasım 2015.

Mollaoğlu, M. (02.01.2019). Şapka Ustası ile Şapkalar Üzerine Bir Söyleşi. Aksaray.

Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük, 2005.

Görsel Kaynaklar

Çalışmada kullanılan fotoğrafların tamamı Gül Coşkun tarafından çekilmiştir (02.01.2019).

Bağlantılar

Bağlantı 1: <http://www.hurriyet.com.tr> . Erişim Tarihi: 03.01.2019

AN EXAMPLE OF WORK WITH AKSARAY'S LAST HAT MASTER MUSTAFA MOLLAOĞLU: CASSETTE MAKING

Gül COŞKUN

ABSTRACT

Hats have been used throughout history as an important complement to clothing. Also hats; It is one of the head decorations reflecting the gender, status, belief, period of use and traditions. Like all other clothes, hats were first used for protection purposes. Over time, in addition to the purpose of protection, different areas of use emerged and as a result, it diversified and continued its life. The hat has been an important accessory for both men and women. Men's hats have also experienced periodic differences and changes just like women's hats. With the effects of the period requirements and fashion, there have been changes and the hats have changed shape. They came to life in the hands of masters using different techniques and molds. Mustafa Mollaoğlu, who gives life to these hats, is one of the last hat masters. Mustafa Mollaoğlu, who lives in Aksaray and has been making a living for years by making hats; He makes a "cap" which is one of the men's hats. Beanies are like other head decorations; It is one of the important men's hats because they reflect the characteristics of the period to which they belong. While the five-pointed model was used as a cap, over time, eight-cornered, buttoned and sports models were also included. When hats are examined, it is seen that there are not enough studies on men's hats. Purpose of the research; To introduce Mustafa Mollaoğlu, the last hat master of Aksaray, and to document the construction stages of the "cap". This work is limited to Mustafa Mollaoğlu's workshop. As a method, mutual interview method was used. The scope of the study; The life and work of Mustafa Mollaoğlu is the making of caps and caps.

Keywords: Mustafa Mollaoğlu, cap, hat, Aksaray, master